

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet ile İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi
The Subjects Related to Natural Disaster in Social Studies Textbooks and the Importance of Teaching These Subjects

DOI: 10.38155/ksbd.1355236

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.09.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
07.05.2024

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2024

KARADENİZ SOSYAL
BİLİMLER DERGİSİ

Büşra KOPUZ
Giresun Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
busrakopuz1303@gmail.com
ORCID: 0009-0000-7522-0698

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR
Giresun Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
Bölümü
unsal.bekdemir@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7767-9088

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül YILMAZER
Rize Recep Tayyip Erdoğan
Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
Bölümü
aysegul.yilmazer@erdogan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1331-9243

Öz

Bu araştırma; sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konular, doğal afet konularının işlenişi ve doğal afet konularının öğretiminin önemini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de ders materyallerinden biri olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları ve 2018 yılı itibariyle sosyal bilgiler dersi için kullanılan öğretim programı incelenerek doğal afet konuları belirlenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde doğal afet ile ilgili konuların 6. sınıf kitabında yer almadığı, 4, 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında oldukça az yer aldığı, kitaplarda Türkiye’de görülen ve görülme ihtimali olan doğal afetlerden bahsedildiği ve en çok da “deprem” doğal afeti üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Kitaplarda sadece deprem doğal afeti için öncesi, sırası ve sonrası için nelerin yapılması gerektiği hakkında bilgi verilirken diğer doğal afetler için benzer bir bilgiye rastlanmamıştır. Araştırmada, doğal afet konularının öğretimi için sosyal bilgiler kitaplarında doğal afetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlere; tüm seviyelerdeki ders kitaplarının doğal afet içeriklerinin sarmal bir şekilde ilerlemesine; edebi türlere, etkinliklere, öğretim yöntem ve tekniklerine daha fazla yer verilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal bilgiler ders kitabı, afet, doğal afet, doğal afet öğretimi

Abstract

This study was conducted to determine the topics related to natural disasters in social studies textbooks, the treatment of natural disaster topics and the importance of teaching natural disaster topics. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. Natural disaster topics were determined by examining the social studies textbooks used as one of the course materials in Turkey and the curriculum used for the social studies course as of 2018. When the social studies textbooks were examined, it was determined that the topics related to natural disasters were not included in the 6th grade textbook, were very rarely included in the 4th, 5th and 7th grade textbooks, the natural disasters seen and likely to be seen in Turkey were mentioned in the textbooks, and the natural disaster "earthquake" was emphasized the most. In the textbooks, only information about what to do before, during and after the earthquake natural disaster was given, but no similar information was found for other natural disasters. In the study, suggestions were made for what to do before, during and after natural disasters in social studies textbooks for teaching natural disaster topics; for the natural disaster content of textbooks at all levels to progress in a spiral manner; and for more literary genres, activities, teaching methods and techniques to be included.

Keywords: Social studies, social studies textbook, disaster, natural disaster, natural disaster teaching

Etik Kurul Beyanı: Bu araştırmada, anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşım bulunmadığından etik kurul onayı gerekmemektedir.

Giriş

Ders kitapları, belirli bir zamanda belirli bir dersin öğretim programına uygun olarak hazırlanan, inceleme ve değerlendirme sürecinden geçerek okutulması uygun bulunan kitaplardır. Öğretim programları esas alınarak öğrenci seviyesine uygun bir şekilde hazırlanan ders kitapları, dersin işlenişinde ve bilgilerin öğrenciye aktarılmasında en yaygın kullanılan öğretim materyallerindedir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTK], 2021). Bu öğretim materyalleri öğretmenlerin ve öğrencilerin en temel kaynağı konumundadır. Bu temel materyal hem öğretmenlerin neyi, nasıl organize edeceğine rehberlik etmekte hem de öğretmen ve öğrenciyi aynı amaca yönlendirmektedir (Akpınar, 2022). Sosyal bilgiler ders kitapları da öğretmen ve öğrenciyi aynı amaca yönlendiren ders kitapları arasında yerini almaktadır.

Günümüzde ders kitapları, afet eğitimi için de kullanılmaktadır (Değirmenci, Kuzey ve Yetişensoy, 2019) ve sosyal bilgiler ders kitaplarında afet ile ilgili çeşitli bilgiler bulunmakla birlikte doğal afet ile ilgili konular da yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programına ait özel amaçlar arasında bulunan “*Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri; Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları; Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri*” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 8) amaçları doğrultusunda doğal afet ile ilgili kazanımların sosyal bilgiler öğretim programında yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımların öğrencilere kazandırılması ve doğal afetler hakkında öğretmene ve öğrenciye rehber olması için sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konulara yer verilmektedir.

Afet kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “*Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım*” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’nde ise “*Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur.*” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2022). Genel olarak afet; tahmin ve mücadele edilmesi zor olan, ulusal veya uluslararası boyutta mücadele edilmesi gereken, büyük çapta zararlar vererek ölümlere neden olan olaylardır (Dikmenli ve Yakar, 2019). Bu sebeple afetlerin; yaşamı etkileyerek vakitsiz ölüme, sağlık seviyesinde gerilemeye ve yerleşim yerleri üzerinde can ve mal kaybına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Dünya, sürekli değişim halinde olup bu değişim iklimlerin, yerkabuğunun, atmosferin vb. dengesini bozmaktadır. Bozulan bu denge, yeniden onarılma şeklinde devam eden bir süreç de beraberinde getirmektedir. Bu süreçte meydana gelen tehlikeli doğal olaylara doğal afet denilmektedir (Piyadeoğlu Kaya, 2019). Afetler doğal, beşerî, biyolojik, dünya dışı afetler gibi türlerden oluşmaktadır ve etki alanı en fazla olan tür doğal afetlerdir (Sözcü, 2019). Doğal afetlerin oluşumunda doğal olaylar etkili olmaktadır ve dünya var olduğundan bu yana doğal afetler yaşanmaktadır. Doğal afetler tarih boyunca sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasi açıdan insanlığı etkilemiştir. Doğal afetler kısa ya da uzun süreçte gerçekleştiğinden ve bu tür afetler kısmen önlenemediğinden etkisi küresel boyuta taşınmakta ve büyük bir felakete neden olmaktadır. Bu bağlamda ilk akla gelen deprem olsa da etkisi büyük olan en önemli doğal afetin kuraklık olduğu bilinmektedir (Sever ve Değirmenci, 2019). Türkiye’de doğal afetlerin görülme sıklığına bakıldığında ise ilk sırada deprem yer alırken sonrasında heyelan ve sel yer almaktadır (AFAD, 2023).

Bugüne kadar Türkiye coğrafyasında çeşitli afetler yaşanmış olup ve bu afetler sonucunda yaralanma, can ve mal kayıplarının yaşandığı bilinmektedir. Yaşanan doğal afetler savunmasız gruplardan olan yaşlıları, kadınları, fakir insanları ve en çok da çocukları etkilemiştir (Adiyoso ve Kanegae, 2012). Bu sebeple afetten çocukları korumak için öğretmenlerin ve ailelerin hazırlıklı olması (Peek, 2008) ve afet eğitiminin bireylerde farkındalık oluşturabilmesi için erken yaşlardan itibaren okullarda afet eğitiminin verilmesi gerekmektedir (Değirmenci ve diğerleri, 2019; Musacchio ve diğerleri, 2016). Erken yaşlarda başlayan afet eğitimi bir fırsat olarak görülmeli, okuldaki ders müfredatıyla çocuklara ulaştırılmalı ve afetten kaynaklı zararı azaltmanın üzerinde durulmalıdır (Peek, 2008). Dolayısıyla küresel bir sorun olan afet hakkında farkındalık yaratabilmek ve bu konuda çözümler üretebilmek için bireylerin afet eğitimi alması gerekmektedir. Bireylerin alacağı bu eğitimde sosyal bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir (Palaz ve Akbaba, 2018). Nitekim sosyal bilgiler dersinin içerdiği konular yaşam ile iç içedir ve bireyin çevreyi anlamasını sağlamaktadır (Öner, 2019).

Literatür incelendiğinde doğal afetler konusunu farklı açılardan ele alan çalışmalara rastlanmıştır. Karaca (2022) araştırmasında sosyal bilgiler ders kitaplarındaki afet konularına ne kadar yer verildiğini, Kılıç (2019) ise sosyal bilgiler ve hayat bilgisi ders kitaplarındaki doğal afet konularının sarmal sistem ile ilişkisini çalışmışlardır. Kaçar ve Bulut (2020), 2019-2020 sosyal bilgiler ders kitaplarını ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nı coğrafya kavramları açısından; Değirmenci ve diğerleri (2019) ise sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan metin ifadelerini ve kullanılan görselleri afet bilinci ve afet eğitimi açısından incelemişlerdir.

Piyadeoğlu Kaya (2019) çalışmalarında öğrencilerin afet bilinci bilgi düzeyini ölçmeyi amaçlamıştır. İnal, Kaya ve Altıntaş (2018) çalışmalarında Türkiye’deki afet eğitim müfredatının UNISDR (Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Risk azaltımı Stratejisi) tarafından beklenen eğitim müfredatı açısından yetersiz olduğunu belirtmiştir. Mızrak (2018) çalışmasında afet eğitimi uygulamalarının afetlere karşı bilinç düzeyini arttırdığını ortaya koymuştur. Limoncu ve Atmaca (2018) çalışmalarında “Çocuk Merkezli Afet Yönetimi” planlarını incelemiş ve çocukların afet sonrasında afetin etkilerinin az zararla atlatılabilmesi için afetlere karşı hazırlıklı olunmasını vurgulamıştır. Mamon, Suba ve Son (2017) Filipinler’deki lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada; öğrencilerin afetlerle ilgili farkındalık, bilgi, hazırlık ve uyum sağlama gibi özelliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yontar (2016) çalışmasında afetin zararını azaltmak için afet sonrası yapılacakların okullarda yapılan tatbikatlarda yer alması gerektiğini belirtmiştir. Musacchio ve diğerleri (2016) yaptıkları çalışmada afet eğitimi için uygulamalı yaklaşımların daha etkili olabileceğini vurgulamış, Koç (2013) ise doğal afet türlerinden en çok deprem ile ilgili haberlerin yapıldığını saptamıştır. Adiyoso ve Kanegae (2012) Endonezya’da 2009 yılından itibaren okul müfredatına eklenen okul temelli afet hazırlığı programını incelemiştir. Karataş (2011) doğal afet konularına ilişkin drama etkinliklerinin öğrencilerin sosyal bilgiler ders başarısını ve derse karşı tutumunu olumlu yönde etkilediği, Özgüven (2006) ise öğrencilere verilen temel afet bilinci eğitimi sayesinde öğrencilerin afet bilgi düzeyinin arttığını belirtmişlerdir. Kadioğlu (2005) afet eğitiminin ezberden çok beceriye yönelik olması gerektiğini vurgulanmıştır. Yavaş (2001) ve Ergünay (2007) Türkiye’nin depremselliğinin yüksek olduğunu ve depremin yıkıcı bir afet olmasından dolayı depremin ders kitaplarına yansımalarını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde doğal afet konularını içeren pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada bu araştırmalardan farklı olarak 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet konularının yer alma durumunu ve işlenişini incelemek, doğal afet konularının öğretiminin önemini ortaya koymak ve doğal afet ile ilgili konuların işlenişinde herhangi bir doğal afet ile ilgili öncesi, sonrası, sonrası hakkında bilgi verilme durumunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Literatür incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarındaki doğal afet ile ilgili konuların işlenişine ve doğal afet konularına yer verilme oranına ilişkin bilgilere rastlanmamıştır. Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konular hangi sınıf düzeyi ve kazanımlarda bulunmaktadır?

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

2. Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konular hangi öğrenme alanında bulunmaktadır?
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sınıf düzeyine göre doğal afetlerin işlenişi nasıldır?
  - 3.1. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki doğal afetler konuları nelerdir?
  - 3.2. Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konuların işlenişi ve doğal afet konularına yer verilme oranı nasıldır?

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemine göre tasarlanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konu hakkında yazılı materyallerden yararlanıp bu materyallerin analizinin yapıldığı yöntemdir ve tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanılabildiği gibi diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada doküman incelemesi tek başına bir yöntem olarak kullanılmıştır.

Araştırmada, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan doğal afet ile ilgili ünite ve kazanımlar belirlenmiştir. Doğal afet ile ilgili konuların yer aldığı sosyal bilgiler ders kitapları 4, 5 ve 7. sınıf düzeyinde olup çalışmada doküman olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarına EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden ulaşılmıştır. Araştırma materyallerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Doğal Afet Konularının Yer Aldığı Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Bilgiler

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kitap Sayfa Sayısı	208
	Basım	Tuna Matbaacılık
	Öğrenme Alanı	İnsanlar, yerler ve çevreler
	Kazanım	SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
	Ünite	Yaşadığımız Yer
	Konu	Doğal Afetlere Hazır Olalım
	Sayfa Aralığı	82-90
5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kitap Sayfa Sayısı	201
	Basım	MEB
	Öğrenme Alanı	İnsanlar, yerler ve çevreler
	Kazanım	SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
	Ünite	Yaşadığımız Yer
	Konu	Afetler ve Çevre Sorunları. Afetlerin İnsan Üzerindeki Etkileri
	Sayfa Aralığı	81-88

5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kitap Sayfa Sayısı	192
	Basım	Ata Yayıncılık
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Öğrenme Alanı	İnsanlar, yerler ve çevreler
	Kazanım	SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ünite	İnsan ve Çevre
	Konu	Neden Oldu? Doğal Afetler ve Etkileri
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Sayfa Aralığı	76-83
	Kitap Sayfa Sayısı	252
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Basım	Ekoyay
	Öğrenme Alanı	Küresel Bağlantılar
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kazanım	SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.
	Ünite	Ülkeler Arası Köprüler
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Konu	Dünyayı Biz Kurtaracağız
	Sayfa Aralığı	218-218
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kitap Sayfa Sayısı	240
	Basım	MEB (Birinci Baskı)
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Öğrenme Alanı	Küresel Bağlantılar
	Kazanım	SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ünite	Ülkeler Arası Köprüler
	Konu	Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Sayfa Aralığı	213-215
	Kitap Sayfa Sayısı	256
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Basım	MEB (İkinci Baskı)
	Öğrenme Alanı	Küresel Bağlantılar
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kazanım	SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.
	Ünite	Küresel Bağlantılar
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Konu	Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum
	Sayfa Aralığı	233-234

Tablo 1'e göre doğal afetlere ilişkin bilgiler altı farklı sosyal bilgiler ders kitabında yer almakta olup 4. sınıfa ait bir, 5. sınıfa ait iki, 7. sınıfa ait üç adet ders kitabı mevcuttur.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler tablollaştırılarak karşılaştırmalı olarak verilmiş ve sayısallaştırılmıştır. LeCompte ve Goetz (1982) verilerin betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulmasının iç güvenilirliği artıran bir önlem olduğunu ifade etmiştir. Yanlılığı azaltması, verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kategoriler arasında karşılaştırma yapılmasına olanak tanınması ve en önemlisi de güvenilirliği artırması gibi sebeplerden ötürü verilerin sayısallaştırılması da önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Krippendorff doküman incelemesi için güvenilirlikten bahsederken kararlılık üzerinde durur ve kararlılığı bir sürecin zaman içerisinde değişmeme derecesi olarak ifade eder. Bir kodlama prosedürünün tekrarlanan denemelerde aynı sonuçları vermesinin güvenilirliği artırdığını belirtir. Bu araştırma kapsamında

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

analiz edilen verilerin tekrarlandığında aynı sonuçları vererek kararlı sonuçlar ortaya koyduğu belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, yapılan çalışma kapsamında elde edilen bulgular yer almaktadır. İlgili bulgular araştırma soruları doğrultusunda tablolar ve grafiklerle sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Doğal Afet ile İlgili Konuların Sınıf Düzeyine ve Kazanımlara Göre İncelenmesi

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında farklı sınıf düzeyi ve kazanımlarda doğal afet kavramı yer almaktadır. Sınıf düzeyi, kazanımlar ve kazanımlara ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet ile İlgili Konuların Sınıf Düzeyi ve Kazanımlara Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Kazanım Numarası	Kazanım
4	SB.4.3.6.	Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
5	SB.5.3.4.	Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.
5	SB.5.3.5.	Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
7	SB.7.7.4.	Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

Tablo 2 incelendiğinde doğal afete ilişkin kazanımların 4, 5 ve 7. sınıf düzeyinde olduğu görülmektedir. Doğal afet ile ilgili 4. sınıf düzeyinde bir, 5. sınıf düzeyinde iki ve 7. sınıf düzeyinde bir kazanım olmak üzere toplam dört kazanım bulunmaktadır (MEB, 2018).

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Doğal Afet ile İlgili Konuların Öğrenme Alanına Göre İncelenmesi

Doğal afet ile ilgili ders kitapları, yayınevi ve konuların öğrenme alanına ilişkin bilgiler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Doğal Afet ile İlgili Konuların Yer Aldığı Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Bilgi

Kitap Adı	Yayıncı	Öğrenme Alanı
4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Tuna Matbaacılık	İnsanlar, Yerler ve Çevreler
5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	MEB	İnsanlar, Yerler ve Çevreler
5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ata Yayıncılık	İnsanlar, Yerler ve Çevreler
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ekoyay	Küresel Bağlantılar

7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	MEB (Birinci Baskı)	Küresel Bağlantılar
7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	MEB (İkinci Baskı)	Küresel Bağlantılar

Tablo 3 incelediğinde doğal afet ile ilgili konular Tuna, Ata ve Ekoyay yayınevlerine ait birer kitapta, MEB’e ait üç kitapta bulunmaktadır. Konulara ilişkin öğrenme alanı 4 ve 5. sınıf düzeyinde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” iken 7. sınıf düzeyinde “Küresel Bağlantılar”dır.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sınıf Düzeyine Göre Doğal Afetlerin İşlenişi

Araştırma sorusu kapsamında ulaşılan bulgular 4, 5 ve 7. sınıf düzeyinde sunulmuştur.

Tablo 4. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Doğal Afetler

Doğal Afet Türü	Oluş Olmama Durumu 4. Sınıf
Heyelan	√
Sel	√
Çığ	√
Fırtına	√
Deprem	√
Orman Yangını	-
Erozyon	-
Kuraklık	-
Hortum	-
Su Taşkını	-
Vulkanizma	-
Tsunami	-

Tablo 4 incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet ile ilgili heyelan, sel, çığ, fırtına ve deprem konularına yer verildiği ve bu konular hakkında bilgiler sunulduğu görülmektedir (EBA, 2022a: 82-90).

Tablo 5. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Doğal Afet ile İlgili Konuların İşlenişi

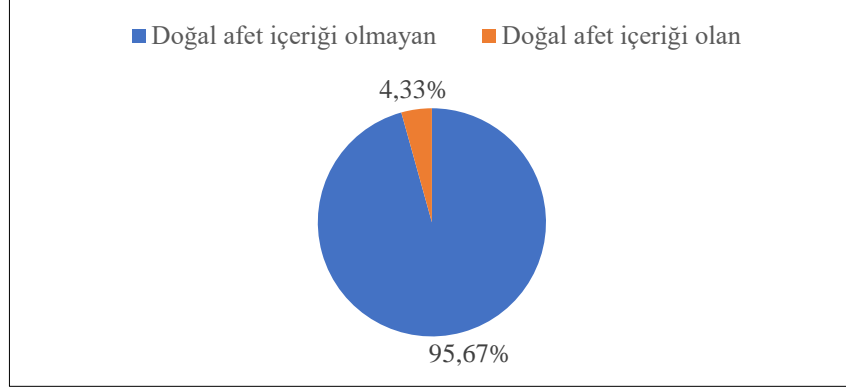
Konuların İşlenişi	Oluş Olmama Durumu 4. Sınıf
Doğal Afet Tanımı	√
Doğal Afetler ile İlgili Görsel Kullanımı	√
Doğal Afetler ile İlgili Çeşitli Sorular Sorulması	√
Doğal Afetler ile İlgili Haberlere Yer Verilmesi	-
Doğal Afetler ile İlgili Edebi Tür Kullanımı	-
Aile Afet Planı	√
AFAD Hakkında Bilgi	-
Herhangi Bir Doğal Afet ile İlgili Öncesi, Sırası, Sonrası Hakkında Bilgi Verilmesi	√

Tablo 5 incelendiğinde ders kitaplarında doğal afetin tanımının yapıldığı ve doğal afet ile ilgili çeşitli görseller kullanıldığı (EBA, 2022a: 82) görülmektedir. Anlatılan her bir doğal

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

afet (heyelan, çığ düşmesi, sel, fırtına ve deprem) için soru/sorular sorulmuştur (EBA, 2022a: 83-84) Aile afet planına yer verilmiştir (EBA, 2022a: 90). Deprem doğal afeti için öncesi, sırası ve sonrası hakkında bilgiler verilmiştir (EBA, 2022a: 85-90).

Grafik 1: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 1 incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 208 sayfadan oluşmakta ve kitabın 9 sayfasında doğal afet ile ilgili konular yer almaktadır. Grafik incelendiğinde doğal afet ile ilgili konuların kitabın %4,33'lük kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 6. 5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Doğal Afetler

Doğal Afet Türü	Olup Olmama Durumu	
	5. Sınıf (MEB) Yayıncılık	5. Sınıf (Ata)
Heyelan	√	√
Sel	√	√
Çığ	√	√
Fırtına	-	-
Deprem	√	√
Orman Yangını	√	√
Erozyon	√	√
Kuraklık	-	-
Hortum	-	√
Su Taşkını	-	-
Vulkanizma	-	-
Tsunami	-	-

Tablo 6 incelendiğinde MEB 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet ile ilgili heyelan, sel, çığ, deprem, orman yangını ve erozyon konularına yer verildiği görülmektedir (EBA, 2022b: 81-88).

Ata Yayıncılık 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında ise doğal afet ile ilgili heyelan, sel, çığ, deprem, orman yangını, erozyon ve hortum konularına yer verildiği görülmektedir (EBA, 2022c: 76-83).

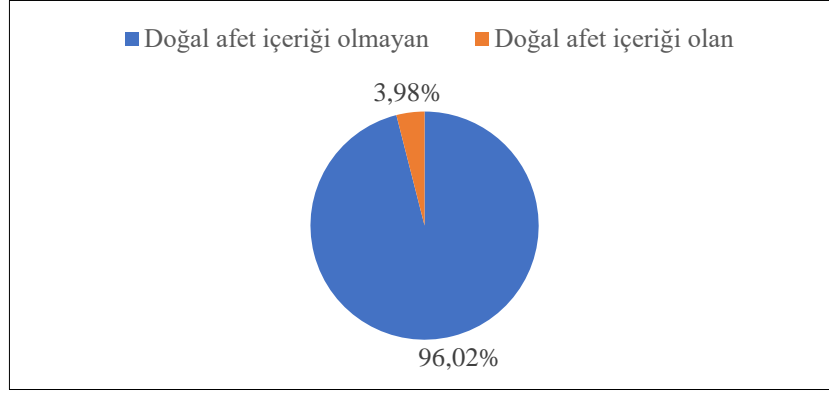
Tablo 7. 5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Doğal Afet ile İlgili Konuların İşlenişi

Konuların İşlenişi	Olup Olmama Durumu	
	5. Sınıf (MEB)	5. Sınıf (Ata Yayıncılık)
Doğal Afet Tanımı	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Görsel Kullanımı	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Çeşitli Sorular Sorulması	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Haberlere Yer Verilmesi	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Edebi Tür Kullanımı	-	√
Aile Afet Planı	-	-
AFAD Hakkında Bilgi	√	-
Herhangi Bir Doğal Afet ile İlgili Öncesi, Sırası, Sonrası Hakkında Bilgi Verilmesi	-	-

Tablo 7’de MEB 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabındaki doğal afet ve ilgili konuların işlenişine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Ders kitabında doğal afet kavramının tanımlandığı, çeşitli doğal afetler ile ilgili haber başlıklarına yer verildiği ve bu haber başlıklarında doğal afetler hakkında soruların yer aldığı görülmektedir (EBA, 2022b: 81). Ayrıca ders kitabında Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası sunularak harita ile ilgili sorular sorulduğu, heyelan, sel, çığ, deprem, orman yangını ve erozyon doğal afetleri ile ilgili çeşitli görsellerinin kullanıldığı tespit edilmiştir (EBA, 2022b: 81-87). AFAD’ın tanımlandığı ve daha fazla bilgi edinmek için AFAD’ın internet adres bilgilerinin verildiği görülmüştür (EBA, 2022b: 83). Heyelan, deprem, sel ve çığ ile ilgili haber başlıklarına yer verilerek çeşitli sorular sorulduğu da belirlenmiştir (EBA, 2022b: 86-88).

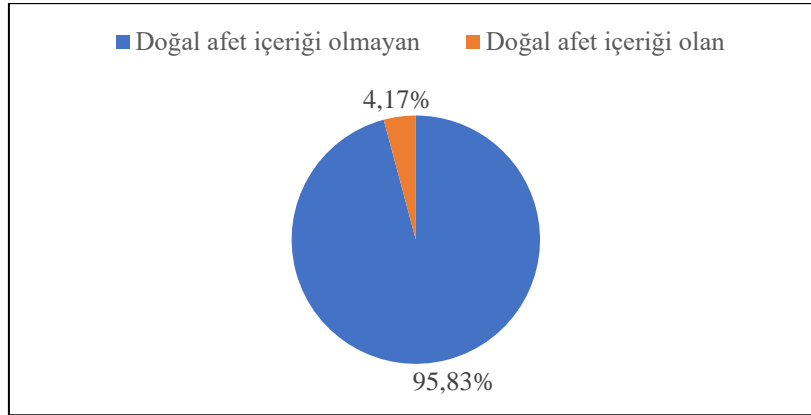
Ata Yayıncılık 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında ise doğal afet tanımı yapılmış ve Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası sunulmuştur (EBA, 2022c: 76). Kitapta doğal afet ile ilgili deprem, sel, çığ, heyelan, orman yangını, erozyon ve hortum ile ilgili görseller sunulmuş (EBA, 2022c: 76-82) ve doğal afetler ile ilgili sorulara yer verilmiştir (EBA, 2022c: 76-80, 82). Doğal afetler ile ilgili haberlere yer verilirken bazı haberlerde bu haberler hakkında sorulara da yer verilmiştir (EBA, 2022c: 77-82). Âşık Veysel’in sel felaketini işlediği “Kızılırmak Seni Seni” adlı şiirine yer verilerek öğrencilerden doğal afet konusu ile ilgili şiir bulup yazmaları istenmiştir (EBA, 2022c: 85).

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

Grafik 2: 5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki (MEB) Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 2 incelendiğinde MEB 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 201 sayfadan oluşmakta ve kitabın 8 sayfasında doğal afet ile ilgili konular yer almaktadır. Grafikte doğal afet ile ilgili konular kitabın %3,98'lik kısmını oluşturmaktadır.

Grafik 3: 5. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki (Ata Yayıncılık) Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 3 incelendiğinde Ata Yayıncılık 5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 192 sayfadan oluşmakta ve kitabın 8 sayfasında doğal afet ile ilgili konular yer almaktadır. Grafikte doğal afet ile ilgili konular kitabın %4,17'lik kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 8. 7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Doğal Afetler

Doğal Afet Türü	Olup Olmama Durumu		
	7. Sınıf (Ekoyay)	7. Sınıf (MEB, birinci baskı)	7. Sınıf (MEB, ikinci baskı)
Heyelan	-	-	-
Sel	√	-	√
Çığ	-	-	√
Fırtına	-	-	-
Deprem	-	√	√
Orman Yangını	-	-	-
Erozyon	-	-	-
Kuraklık	-	-	√
Hortum	-	-	√
Su Taşkını	√	-	-
Volkanizma	-	√	-
Tsunami	-	√	-

Tablo 8 incelendiğinde Ekoyay 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet ile ilgili sel ve su taşkını konularına yer verilip bu konular hakkında bilgiler sunulmuştur (EBA, 2022d: 218).

MEB, birinci baskı 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet ile ilgili deprem, volkanizma ve tsunami konularına yer verilip bu konular hakkında bilgiler sunulmuştur (EBA, 2022e: 213-215).

MEB, ikinci baskı 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında ise doğal afet ile ilgili sel, çığ, deprem, kuraklık ve hortum konularına yer verilip bu konular hakkında bilgiler sunulmuştur (EBA, 2022f: 233-234).

Tablo 9. 7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet ile İlgili Konuların İşlenişi

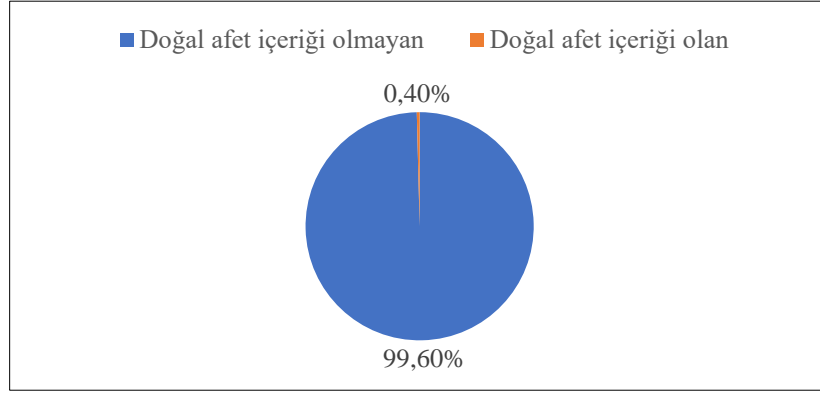
Konuların İşlenişi	Olup Olmama Durumu		
	7. Sınıf (Ekoyay)	7. Sınıf (MEB, birinci baskı)	7. Sınıf (MEB, ikinci baskı)
Doğal Afet Tanımı	√	√	-
Doğal Afetler ile İlgili Görsel Kullanımı	√	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Çeşitli Sorular Sorulması	-	√	-
Doğal Afetler ile İlgili Haberlere Yer Verilmesi	-	-	-
Doğal Afetler ile İlgili Edebi Tür Kullanımı	-	-	-
Aile Afet Planı	-	-	-
AFAD Hakkında Bilgi	-	-	-
Herhangi Bir Doğal Afet ile İlgili Öncesi, Sırası, Sonrası Hakkında Bilgi Verilmesi	-	-	-

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

Tablo 9 incelendiğinde Ekoyay 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet tanımının yapıldığı ve doğal afet ile ilgili sadece sel görselinin kullanıldığı görülmektedir (EBA, 2022d: 218).

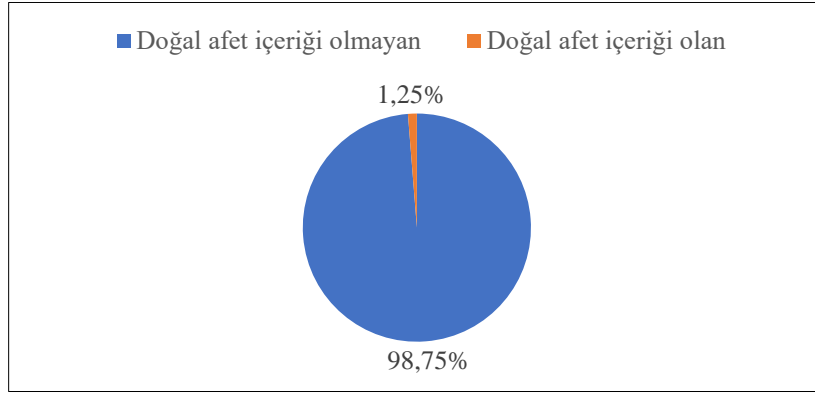
MEB (birinci baskı) 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet tanımı yapılmıştır. Doğal afet ile ilgili deprem, volkanizma ve tsunami görselleri kullanılmıştır (EBA, 2022e: 213-215). Ayrıca Dünya Depremsellik Haritası'na da yer verilmiştir (EBA, 2022e: 213). Deprem, volkanizma ve tsunami ile ilgili çeşitli sorulara yer verilmiştir (EBA, 2022e: 214, 215).

MEB (ikinci baskı) 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabında ise doğal afet ile ilgili sel, çığ, deprem, kuraklık ve hortum görselleri kullanılmıştır (EBA, 2022f: 232-235).

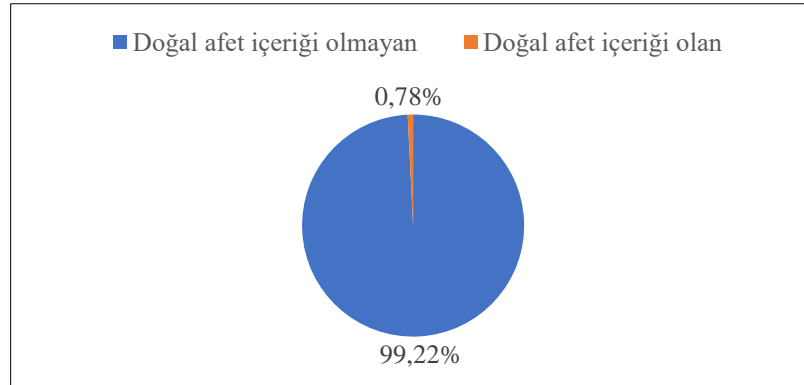
Grafik 4: Ekoyay 7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 4 incelendiğinde Ekoyay 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabının 252 sayfadan oluştuğu ve kitabın 1 sayfasında doğal afet ile ilgili konuların yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca doğal afet ile ilgili konuların kitabın %0,40'lık kısmını oluşturduğu belirlenmiştir.

Grafik 5: MEB (Birinci Baskı) 7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 5 incelendiğinde MEB (Birinci Baskı) 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabının 240 sayfadan oluştuğu ve kitabın 3 sayfasında doğal afet ile ilgili konuların yer aldığı belirlenmiştir. Grafikte doğal afet ile ilgili konuların kitabın %1,25’lik kısmını oluşturduğu da tespit edilmiştir.

Grafik 6: MEB (İkinci Baskı) 7. Sınıf Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Doğal Afet Konularına Yer Verilme Oranı

Grafik 6 incelendiğinde MEB (İkinci Baskı) 7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabının 256 sayfadan oluştuğu ve kitabın 2 sayfasında doğal afet ile ilgili konuların yer aldığı belirlenmiştir. Grafikte doğal afet ile ilgili konuların kitabın %0,78’lik kısmını oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10. 4, 5 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Geçen Doğal Afetlerin Karşılaştırılması

Doğal Afetler	4. sınıf	5. sınıf (MEB)	5. sınıf (Ata Yayıncılık)	7. sınıf (Ekoyay)	7. sınıf (MEB, birinci baskı)	7. sınıf (MEB, ikinci baskı)
Heyelan	√	√	√	-	-	-
Sel	√	√	√	√	-	√

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

Çığ	√	√	√	-	-	√
Fırtına	√	-	-	-	-	-
Deprem	√	√	√	-	√	√
Orman Yangını	-	√	√	-	-	-
Erozyon	-	√	√	-	-	-
Kuraklık	-	-	-	-	-	√
Hortum	-	-	√	-	-	√
Su Taşkını	-	-	-	√	-	-
Volkanizma	-	-	-	-	√	-
Tsunami	-	-	-	-	√	-
Toplam	5	6	7	2	3	5

Tablo 10 incelendiğinde heyelan konusunun 4 ve 5. sınıf; sel konusunun 4, 5 ve 7. sınıf (Ekoyay ve MEB, ikinci baskı); çığ konusunun 4, 5 ve 7. sınıf (MEB, ikinci baskı); fırtına konusunun 4. sınıf; deprem konusunun 4, 5 ve 7. sınıf (MEB, birinci ve ikinci baskı); orman yangını konusunun 5. sınıf; erozyon konusunun 5. sınıf; kuraklık konusunun 7. sınıf (MEB, ikinci baskı); hortum konusunun 5. sınıf (Ata Yayıncılık) ve 7. sınıf (MEB, ikinci baskı); su taşkını konusunun 7. sınıf (Ekoyay); volkanizma konusunun 7. sınıf (MEB, birinci baskı); tsunami konusunun 7. sınıf (MEB, birinci baskı) sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 11. 4, 5 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Geçen Doğal Afet Konu Anlatımlarının Karşılaştırılması

Konuların Anlatımında Kullanılan Özellikler	4. sınıf	5. sınıf (MEB)	5. sınıf (Ata Yayıncılık)	7. sınıf (Ekoyay)	7. sınıf (MEB, birinci baskı)	7. sınıf (MEB, ikinci baskı)
Doğal Afet Tanımı	√	√	√	√	√	-
Doğal Afetler ile İlgili Görsel Kullanımı	√	√	√	√	√	√
Doğal Afetler ile İlgili Çeşitli Sorular Sorulması	√	√	√	-	√	-
Doğal Afetler ile İlgili Haberlere Yer Verilmesi	-	√	√	-	-	-
Doğal Afetler ile İlgili Edebi Tür Kullanımı	-	-	√	-	-	-
Aile Afet Planı	√	-	-	-	-	-
AFAD Hakkında Bilgi	-	√	-	-	-	-
Herhangi Bir Doğal Afet ile İlgili Öncesi, Sırası, Sonrası Hakkında Bilgi Verilmesi	√	-	-	-	-	-
Toplam	5	5	5	2	3	1

Tablo 11 incelendiğinde doğal afet tanımının 4. sınıf ve 5. sınıf ders kitaplarında, 7. sınıfta ise Ekoyay ve MEB (birinci baskı) ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir. Doğal

afet ile ilgili görsel kullanımı ise doğal afet konularının anlatıldığı bütün ders kitaplarında yer almaktadır. Doğal afet ile ilgili çeşitli sorular 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında ve 7. sınıf MEB (birinci baskı) ders kitabında yer almaktadır. Doğal afetler ile ilgili haberlerin 5. sınıf ders kitaplarında, edebi tür kullanımının ise sadece 5. sınıf (Ata yayıncılık) kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Aile afet planı 4. sınıf ve AFAD hakkında bilgi ise 5. sınıf (MEB) ders kitabında olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir doğal afet ile ilgili öncesi, sonrası, sonrası hakkında bilgi verilmesi ise sadece 4. sınıf kitabında görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki doğal afet ile ilgili konular, doğal afet konularının işlenişi ve bu konuların öğretiminin önemini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada doğal afet ile ilgili konuların 4, 5 ve 7. sınıfta işlendiği görülmüştür. Öğrenme alanları incelendiğinde 4 ve 5. sınıf düzeyinde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, 7. sınıf düzeyinde ise “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarında doğal afet konularına yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf ders kitaplarında ise doğal afet ile ilgili konulara yer verilmediği tespit edilmiştir. Literatürde bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Başbüyük ve Pala, 2023; Sarıkoca ve Topçu, 2024). 6. sınıf ders kitaplarında doğal afet ile ilgili bilgiye rastlanılmamasını Karaca (2022) çalışmasında bir eksiklik olarak vurgulamıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda 6. sınıf için doğal afetlere ilişkin bir kazanımın yer almaması, ders kitaplarında da doğal afetlere yer verilmemesinin sebebini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Karaca’nın belirttiği bu eksiklik ders kitaplarından önce programda yer alan bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Doğal afet ile ilgili konular sosyal bilgiler kitapları arasında; 4 ve 5. sınıf kitaplarında yaklaşık %4’lük kısımda yer alırken 7. sınıf ders kitaplarında bu oran yaklaşık %1 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar arasındaki değişimin nedenleri arasında sosyal bilgiler öğretim programındaki doğal afet konularına ait kazanımların farklı öğrenme alanlarında olması ve öğrenme alanı için belirlenen kazanım sayısının, süre oranının ve ders saatinin farklı olmasıyla (MEB, 2018) ilişkili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla sosyal bilgiler öğretim programındaki bu durumun ders kitaplarına da yansıtıldığı söylenebilir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afetler ile ilgili bilgilerin toplam üç sınıf seviyesinde, iki öğrenme alanı içinde ve dört kazanım ile anlatıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afetler ile ilgili konuların anlatımının niceliksel olarak da yeterli olmadığını göstermektedir. Fakat Sarıkoca ve Topçu (2024) çalışmasında sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının doğal afet bilinci oluşturmada yeterli

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

---

olduğunu belirtmiştir. Bu durum konuya ilişkin yapılan çalışmalarda genel geçer bir sonuca ulaşamadığını göstermektedir.

4, 5 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan 12 farklı doğal afet konusu (heyelan, sel, çığ, fırtına, deprem, orman yangını, erozyon, kuraklık, hortum, su taşkını, volkanizma ve tsunami) tespit edilmiştir. Fakat Şulek ve Aktın (2023) yaptıkları çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarında 8 farklı doğal afet konusunun (çığ, deprem, erozyon, fırtına, heyelan, orman yangını, sel ve tsunami) olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla ilgili çalışmada kuraklık, hortum, su taşkını ve volkanizma konularının göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durumun nedeni ise aynı seviyedeki farklı yayınlara ait kitapların incelenmemesidir.

Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabında doğal afetin tanımının yapıldığı; heyelan, çığ düşmesi, sel baskını, fırtına ve deprem doğal afet konularının ise işlendiği belirlenmiştir. Kitapta en çok deprem konusu üzerinde durulduğu ve sadece deprem ile ilgili öncesi, sırası, sonrası hakkında bilgi verildiği tespit edilmiştir. Doğal afetler karşısında tedbirli olunması için Türkiye’de görülen ve görülme ihtimali olan diğer doğal afetler için de öncesi, sırası ve sonrası hakkında bilgi verilmesi daha uygun olacaktır. Brown, Haun ve Peterson (2014) yaptıkları çalışmada bir afet meydana gelmeden önce çocukların afete karşı hazırlıklı olmasının onların hayatta kalma ihtimallerini artırdığını ve savunmasız kişiler arasında olan çocukların afetin öncesinde, sırasında ve sonrasında bireysel sorumluluklarını bilmelerinin oldukça önemli olduğu belirtmişlerdir. 4. sınıf ders kitabında deprem sırasında “çömel, kapan, tutun” hareketinin nasıl yapılması gerektiğinin uygulamalı bir şekilde görselde gösterildiği ve metinsel olarak ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca kitapta doğal afet tanımı, doğal afetler ile ilgili çeşitli soruların sorulduğu ve görsellerin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Musacchio ve diğerleri (2016) de afet eğitiminde yapılan uygulamalı yaklaşımların etkili olduğunu vurgulamışlardır. Dolayısıyla ders kitabında yer alan çök, kapan, tutun görseli gibi görsellerin öğrencilerin uygulamalı olarak hareketler yapmalarına fırsat tanıdığı söylenebilir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitapları arasında sadece 4. sınıf ders kitabında aile afet planı yer almaktadır. Mızrak (2018) çalışmasında afet eğitimlerinin bilinç düzeyini arttırdığını belirterek okullarda çocuklara verilen afet eğitiminin önemine değinmiş, afet planlamalarının da öğretici olduğunu ve afetler karşısında toplumun bilgili olmasının afete karşı başarılı olunacağını belirtmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarından Ata Yayıncılık 5. sınıf ders kitabında deprem, sel, çığ, heyelan, erozyon, hortum ve orman yangınları hakkında bilgi verilmekte olup en çok doğal afet çeşidi bu ders kitabında yer almaktadır. Sadece Ata Yayıncılık 5. sınıf ders kitabında doğal afet ile ilgili edebi tür kullanıldığı tespit edilmiş ve edebi türlerden şiirin kullanıldığı

görülmüştür. Kaçar ve Bulut (2020) çalışmasında coğrafya kavramlarının yer aldığı öğrenme alanlarında coğrafya ile ilgili edebi türlerden şiir, hikâye, destan vb. edebi türlere daha çok yer verilmesi gerektiğini önermektedir. Kitapta doğal afetin tanımının yapıldığı, doğal afetler ile ilgili görsellerin kullanıldığı çeşitli soruların sorulduğu ve doğal afetler ile ilgili haber örneklerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. MEB 5. sınıf ders kitabında ise doğal afetlerden sel, heyelan, çığ, orman yangını, deprem ve erozyonun yer aldığı ve sadece bu ders kitabında AFAD hakkında bilgilere yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca kitapta doğal afetin tanımının yapıldığı, doğal afetlerle ilgili görsellerin kullanıldığı, doğal afetler hakkında haber örneklerine yer verildiği belirlenmiştir. Sadece 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan doğal afet ile ilgili haber örneklerinin genel olarak deprem doğal afeti ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Koç (2013) ders kitaplarında deprem doğal afetine yer verilmesini doğal afet türlerinden en çok deprem doğal afeti ile ilgili haberlerin yapılmış olmasıyla ilişkilendirmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitaplarından Ekoyay 7. sınıf ders kitabında sel ve su taşkını hakkında bilgilerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca doğal afet konularının anlatıldığı ders kitapları arasında su taşkını hakkındaki bilgilere sadece ilgili kitapta yer verildiği tespit edilmiştir. Kitapta doğal afet tanımı ve doğal afetler ile ilgili görseller kullanılmıştır. MEB (birinci baskı) 7. sınıf ders kitabında deprem, tsunami ve volkanizma hakkında bilgiye yer verilmiştir. Doğal afet konularının anlatıldığı ders kitapları arasında tsunami ve volkanizma konularının sadece ilgili kitapta olduğu belirlenmiştir. Kitapta doğal afetin tanımına, doğal afet ile ilgili görsel kullanımına da yer verilmiştir. MEB (ikinci baskı) 7. sınıf ders kitabında sel, çığ, kuraklık, hortum ve deprem doğal afetlerine yer verilmiş olup doğal afet konularının yer aldığı sosyal bilgiler ders kitapları arasında kuraklığa sadece ilgili kitapta yer verilmiştir. Ayrıca kitap incelendiğinde görsellerin kullandığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda 7. sınıf ders kitapları diğer sosyal bilgiler kitaplarıyla kıyaslandığında doğal afet ile ilgili konuların oldukça az olduğu görülmüştür. Hâlbuki öğretim programlarında farklı sınıf düzeyinde ve konularda sarmal yaklaşım ile tekrar eden açıklamalara ve kazanımlara yer verilmelidir (MEB, 2018). Kılıç (2019) çalışmasında sarmal sistemin öğretimin her kademesinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Sarıkoca ve Topçu (2024) da doğal afetler konusunun bütün sınıf seviyelerinde sarmal bir şekilde verilmesini ve 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında ise doğal afetler ile ilgili ayrı bir konunun olmasını önermektedir.

Doğal afet konularının anlatıldığı sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellerin oldukça fazla kullanıldığı ve kitaplarda deprem doğal afetinin üzerinde durulduğu belirlenmiştir. Değirmenci ve diğerleri (2019) yaptıkları çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarında afetlerle

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

---

İlgili görsellere yer verildiğini ve metinsel ifadeler ile afet bilinci oluşturulmak istendiğini belirtmiştir. Aynı çalışmada dünyada ve Türkiye’de sıklıkla görülen afet türlerine sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verildiği ve deprem doğal afetine vurgu yapıldığı ifade edilmiştir. Yavaş (2001) ve Ergünay (2007) yaptıkları çalışmalarında da depremin ders kitaplarına yansımaya nedenini Türkiye’nin depremselliğine ve depremin oldukça yıkıcı bir afet olmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok deprem doğal afetinin yer aldığı ve kitaplarda doğal afet zararını azaltmak adına yeterli bilginin olmadığı da vurgulanmıştır. İnal ve diğerleri (2018) çalışmasında örgün eğitimdeki bakış açısının deprem odaklı olduğunu ve eğitim müfredatının ise UNISDR tarafından beklenen eğitim müfredatına göre yeterli olmadığını belirtmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler kitaplarında sadece deprem doğal afeti için öncesinde, sırasında ve sonrasında nelerin yapılması gerektiği hakkında bilgiler yer alırken heyelan, sel, fırtına vb. doğal afetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında nelerin yapılması gerektiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Deprem doğal afeti Karadeniz bölgesinde çok sık yaşanmayan bir afet olmasına rağmen heyelan ve sel gibi doğal afetler daha sık yaşanmaktadır. Bu sebeple kitaplarda heyelan ve sel gibi doğal afetler için öncesinde, sırasında, sonrasında bilgisinin olmamasının bölge insanını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Piyadeoğlu Kaya (2019) yaptığı çalışmada öğrencilerin afet bilgisinin bölgesel riskler, korunma ve hazırlık konusunda yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Doğal afet konularının anlatıldığı sosyal bilgiler ders kitaplarında herhangi bir drama etkinliğine yer verilmediği tespit edilmiştir. Oysaki Karataş (2011) yapmış olduğu çalışmada drama tekniğinin öğrencilerin doğal afet konularını öğrenme düzeylerini olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir. Kılıç (2019) çalışmasında aktif öğrenmeyi sağlayan drama tekniğinin kullanılmasını önermiştir.

Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında, Türkiye’de görülen ve görülme ihtimali yüksek olan doğal afetlere yer verilmiş ve kitaplarda ağırlıklı olarak deprem konusu işlenmiştir. Bu durumun nedenlerinden birinin Türkiye’nin deprem kuşağında yer alması olduğu düşünülebilir. Fakat Türkiye deprem haricinde de çeşitli doğal afetlerin yaşandığı bir ülkedir. Yaşanan doğal afetin adını çoğu insan bilmekteyken doğal afet öncesinde, sırasında ve sonrasında ne yapacağı hakkında bilgi sahibi değildir. Sosyal bilgiler ders kitapları; sadece deprem doğal afeti için öncesinde, sırasında ve sonrasında nelerin yapılması gerektiği hakkında bilgi verirken diğer doğal afetler için benzer bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu durum doğal afetlerle ilgili bilgi eksikliklerinin oluşmasına sebep olabilir. Dolayısıyla yaşanması muhtemel afetlerde büyük çaplı zararlarla karşılaşılabilir düşülmeli ve bu zararın azaltılması için de

sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği güncellenmelidir. Nitekim Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde yaklaşık 51 bin insan hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 2 trilyon TL maddi hasar tespit edilmiştir (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği [TMMOB], 2024). Doğal afetlerin yer aldığı ders kitaplarında bu tür felaketslere sıklıkla değinilmesi, insanlığın sorunlarından bir tanesi olan unutmak eyleminin gerçekleşmesini azaltacak ve felaketsleri unutturmayacaktır. Doğal afet ile ilgili alınan her türlü eğitimin, eğitimin bir amacı olan davranış değışikliğini sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sadece deprem konusunun öncesinde, sırasında ve sonrasında nelerin yapılacağı anlatılmıştır. Bu anlatım şekli Türkiye’de sıklıkla görülen diğer doğal afet türleri için de kullanılabilir.
- Sosyal bilgiler öğretim programında doğal afet konusuna ilişkin kazanımların artırılması ve konunun tüm kademelerde sarmal bir şekilde işlenmesinin faydalı olacağı söylenebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında afetler hakkında hem kendini hem de başkasını nasıl kurtarması gerektiği gerçeğe yakın tatbikatlarla anlatılabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet konularının işlendiği edebi türler çeşitlendirilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet konularının işlenmesinde öğrenciyi sürece aktif olarak dâhil eden etkinliklere daha çok yer verilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet konularının işlenmesinde çeşitli öğretim, yöntem ve teknikleri kullanılabilir.
- Doğal afet konuları ilköğretim ve ortaöğretimde öğrencilere zorunlu ya da seçmeli bir ders olarak sunulabilir.

Yazar Katkıları: Bu araştırmada, eğitim uygulamasının yapılması, verilerin toplanması, analiz edilmesi, yorumlanması ve raporlaştırılması hususunda yazarlar eşit şekilde görev almışlardır.

Çıkar Beyanı: Bu çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Adiyoso, W., & Kanegae, H. (2012). The effect of different disaster education programs on tsunami preparedness among schoolchildren in Aceh, Indonesia. *Disaster Mitigation of Cultural Heritage and Historic Cities*, 6, 165-172.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

AFAD. (2022). <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi: 19.04.2022).

AFAD.(2023).https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf (Erişim Tarihi: 07.08.2023).

Akpınar, M. (2022). Ders kitabı: Amacı, işlevi, içerik ve türleri. B. Akbaba, & S. Kaymakçı (Ed.). Sosyal bilgiler ders kitabı inceleme ve tasarım kılavuzu. Ankara: Pegem Akademi.

Başbüyük, A., Pala, Ş. M. (2023). Hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve coğrafya dersi öğretim programları kazanımlarının afet eğitimi açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 25(2). 184–197

Brown, L. M., Haun, J. N., & Peterson, L. (2014). A proposed disaster literacy model. *Disaster medicine and public health preparedness*, 8(3), 267-275.

Değirmenci, Y., Kuzey, M., & Yetişensoy, O. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında afet bilinci ve eğitimi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 6(2), 33-46.

Dikmenli, Y., & Yakar, H. (2019). Öğretmen adaylarının afet bilinci algı düzeylerinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 386-416.

EBA. (2022a). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

EBA. (2022b). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

EBA. (2022c). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

EBA. (2022d). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

EBA. (2022e). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

EBA. (2022f). <http://www.eba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2022).

Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin afet profili. TMMOB Afet Sempozyumu Bildirileri Kitabı. 5-7 Aralık 2007, Kongre ve Kültür Merkezi, Ankara.

İnal, E., Kaya, E., & Altıntaş, K. H. (2018). Türkiye'de örgün eğitimin afet eğitimi yeterliliği açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (37), 114-127.

Kaçar, T., & Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 652-679.

Kadıoğlu, M. (2005). Afete hazırlık ve afet bilinci eğitiminde verilen mesajların standardizasyonu. Deprem Sempozyumu. 23-25 Mart 2005, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Karaca, Ö. F. (2022). Afet konularının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Karataş, O. (2011). İlköğretim I. kademe sosyal bilgiler dersi doğal afet eğitiminde drama tekniğinin öğrencilerin başarılarına etkisi: Deneysel çalışma. (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Kılıç, B. C. (2019). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki doğal afetler konusunun sarmal sistem yönünden değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Krippendorff, K. (2018). Content analysis: An introduction to its methodology. Sage Publications.

Koç, H. (2013). Türk basının doğal afetlere ilişkin bakış açısını belirlemeye yönelik bir inceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(2), 121-137.

LeCompte, M.D. & Goetz, J.P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52, 31-60.

Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk merkezli afet yönetimi. *Megaron*, 13(1).

Mamon M.A., Suba R.A. & Son I.L. (2017). Disaster risk reduction knowledge of grade 11 students: impact of senior high school disaster education in the philippines. *International Journal Of Health System And Disaster Management*, 5(3), 69-74.

MEB. (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%20C4%B0LER%20C3%96%20C4%9ERET%20C4%B0M%20PROG RAMI%20.pdf> (Erişim Tarihi: 19. 04. 2022).

Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 56-67.

Musacchio, G., Falsaperla, S., Bernhardsdóttir, A. E., Ferreira, M. A., Sousa, M. L., Carvalho, A., & Zonno, G. (2016). Education: Can a bottom-up strategy help for earthquake disaster prevention?. *Bulletin of Earthquake Engineering*, 14, 2069-2086.

Öner, G. (2019). Sosyal Bilgileri Yerel Coğrafyaya İndirmek: Şehrimiz ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education*, 38(2).

Özgül, B. (2006). İlköğretim öğrencilerine verilen temel afet bilinci eğitiminin bilgi düzeyine etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Palaz, T., & Akbaba, B. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Sorunlar ve Öğretimi. *Journal of Turkish Studies*, 13(27).

Peek, L. (2008). Children and disasters: understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience an introduction. *Children, Youth and Environments*. 18(1), 1-29.

Piyadeoğlu Kaya, O. (2019). Ortaokul öğrencilerine verilen afet bilinci eğitiminin öğrencilerin bilgi düzeyleri üzerine etkisi: Gümüşhane örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.

Sarıkoça, E., & Topçu, E. (2024) Sosyal bilgiler ve doğal afetler. *Temel Eğitim*, (21), 58-69.

Sever, R., & Değirmenci, Y. (2019). *Temel kavramlar*. R. Sever (Ed.). Afetler ve afet yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Sözcü, U. (2019). Öğretmen adaylarının doğal afet okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. (Doktora Tezi). *Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kastamonu.

Şulek, N., & Aktın, K. (2023). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Doğal Afetler. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Mükemmellik Arayışı Dergisi*, (5), 68-82.

TTK.(2021).https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_04/15195856_derskitaplari_ni_degerlendirmeraporu_ogretmengorusleri_2021.pdf (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğal Afet İle İlgili Konular ve Bu Konuların Öğretiminin Önemi

---

TDK. (2019). <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.04.2022).

TMMOB. (2024). <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-6-subat-depremleri-8-ay-degerlendirme-raporu-yayimlandi> (Erişim Tarihi: 10.04.2024).

Yavaş, H. (2001). Doğal afet yönetimi ve yerle gündem 21 çalışmaları kapsamında İzmir’de deprem riski. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 118-138.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yontar, İ.G. (2016). *Afetlerin yönetilmesinde tatbikatların önemi*. A. Altay ve Z. Toprak Karaman (Ed.), *Bütünleşik afet yönetimi içinde* (s. 279-304). İzmir: İlkem Ofset ve Dijital Baskı.